Hungarológia Bukarestben

BÁNYAI ÉVA

Egyes egyetemi források szerint 1956-tól, más források szerint 1959-től oktatnak magyar nyelvet a Bukaresti Egyetemen. Ami biztos, hogy önálló magyar tanszék 1969-ben alakult, kihasználva a romániai (ál)liberalizációs történelmi folyamatban rejlő lehetőséget,¹ amelynek keretén belül a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején számtalan magyar kulturális intézmény jött létre Bukarestben: a Kriterion Könyvkiadó, a Román Televízió magyar adása, *A Hét* folyóirat mellett megalakult a Bukaresti Tudományegyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke is, egy Kolozsvárról ingázó tanárral és két állandó alkalmazottal.

A harmincas években már voltak próbálkozások a Bukaresti Egyetemen,² hogy magyar kultúrát és irodalmat tanítsanak: dr. Bitay Árpád, a gyulafehérvári római katolikus teológia tanára magyar irodalmi előadásokat tartott a bölcsészkaron, később Avram P. Todor fordító a kortárs magyar írókról tartott előadást a román bölcseész diákoknak, Tudor Vianu professzor pedig a világirodalom-előadásain Madách tragédiáját is elemezte. A magyar nyelv és irodalom módszeres oktatása az ötvenes években kezdődött el, Marosi Sándor a Keleti Nyelvek Tanszékének tagjaként tanította a magyar nyelvet, majd Márton Gyula, Szigeti József, Szabó Zoltán, a kolozsvári Bolyai Egyetem tanárai ingáztak Bukarestbe.

Az 1959 nyarán érkezett felkérés következtében Márton Gyula, a Bolyai Egyetem magyar tanszékének vezetője megpróbált létrehozni egy önálló

1 Lásd bővebben: Bányai Éva: *Sikertörténet kudarcokkal. Bukaresti életutak*. Kolozsvár, 2006. Komp-Press

2 Köszönettel tartozom Molnár Szabolcsnak és Zsigmond Győzőnek, hogy a rendelkezésemre bocsátották a bukaresti Hungarológiai Tanszék történetét vizsgáló kutatásaik jegyzeteit, dokumentumait. A továbbiakban jórészt ezekre a forrásokra, írásokra támaszkodom, lásd pl. Molnár Szabolcs: *I. A magyar nyelv oktatása a Bukaresti Tudományegyetemen*. In: A Bukaresti Petőfi Művelődési Társaság Értesítője 1998–2005. Szerk. Molnár Szabolcs. Bukarest 2006. 183–189.

magyar tanszéket, de a tervek nem jártak sikerrel. A Keleti Tanszék török–tatár–magyar csoportjának keretén belül Marosi Sándor heti két órában fakultatív nyelvként oktatta a magyart az érdeklődő román diákoknak: évfolyamonként két–három román főszakos diák tanult magyarul.

Minisztériumi határozattal 1969-ben hozták létre a tanszéket, amelyet Szabó Zoltán kolozsvári professzor vezetett. A Románia és Magyarország között megkötött kétoldalú kulturális egyezménybe bevették a magyarországi vendégtanári státust, így 1969 őszén négy oktatóval³ és harminckét diákkal indult a magyar szak, bármilyen más nyelv mellé felvehető mellékszakként, anélkül, hogy a diákok magyar nyelvből felvételizhettek volna. Az első évekre jelentkező nagyfokú érdeklődés később megcsappant, beiskolázási keretszámot is csak a főszakok kaptak, a mindenkori pártpolitikai döntésektől és a hivatalnokok jóindulatától függött, hogy mely évben indulhat magyar mellékszak.

1975-ig bővült a tanszék oktatói állománya: 1973-ban Murvai Olga, majd Zirkuli Péter tanársegédek kerültek a tanszékre, külső munkatársként Reinhart Erzsébet és Szilágyi Sándor tanított. Bereczki Gábort követően is kiváló vendégtanárok jöttek Magyarországról: Kovács Ferenc, Hopp Lajos, Gergely Gergely, Károly Sándor, Kispéter András, Krajkó András, Lengyel Zsolt, Berki Anna, Fülei Szántó Endre. Kezdetben évenként, majd csak két–évenként, végül négyévenként indíthatott a szak egy–egy első évet.

1975-ben szűnt meg az önálló Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék, ugyanis beolvasztották a keleti nyelvek közé, majd az egész átalakult egy óriástanszékké, amelyet a romanisztika, spanyol, olasz, klaszszika-filológia, általános nyelvészet és keleti nyelvek csoportja alkotott. A nyolcvanas évek elején már nem indult magyar mellékszak, világossá vált a szak leépítésének szándéka. Évfolyamok és óraszám hiányában az eredeti felépítésből csak két adjunktusi állás és a vendégtanár státusa maradt meg. Tehát az első, pozitív lendület nagyon hamar megtorpant, '89 decemberéig lényegében annyira elsorvasztották az amúgy is csak mellékszakon folyó magyar nyelv és irodalom oktatását, hogy két állandó alkalmazott maradt: Molnár Szabolcs és Murvai Olga, és egyetlen hallgató államvizsgázott 1990 júniusában.

A '89-es forradalmi hangulatot kihasználva 1990 januárjában sikerült újraalakítani a tanszéket, ezúttal Hungarológia néven, a '90-es évek elejétől–közepétől számítva több száz magyar főszakos hallgató államvizsgázott

³ Szabó Zoltán ingázó professzor, Bereczki Gábor Budapestről érkezett vendégtanár, Marosi Sándor adjunktus és Molnár Szabolcs tanársegéd. Lásd: Molnár Szabolcs: *i. m.* 184.

sikeresen, és több főállású oktatót is sikerült alkalmazni Molnár Szabolcs és Murvai Olga mellé, a teljesség igénye nélkül: Reinhart Erzsébetet, Zsigmond Győzőt; a kilencvenes évek közepétől több állandó oktató: Tapodi Zsuzsa, Gászipor Réka, Szonda Szabolcs, Szabó Emőke, Bányai Éva, Király Hajnal tanított a tanszéken, majd a kétezres évek közepétől Pánczél Magdolna, Szász Róbert, Pupp Réka és Szilágyi Szilárd lett állandó alkalmazott.

1999 januárjában a tanszéki állástáblázatban tizenkilenc állás szerepelt. Az évek során a folyamatos leépítéseknek és a tantervek átszervezésének, az óraszámcsökkentésnek köszönhetően hatra csökkent az álláskeretünk (amennyiben van mesteri képzés), jelenleg négy állandó, Erdélyből saját költségen ingázó oktató (Bányai Éva, Pupp Réka, Szilágyi Szilárd és Zsigmond Győző), a mindenkori magyarországi lektor (jelenleg Zopus András) és egy óradíjas, külsős kolléga (Verestőy Zita) látja el a tanítási feladatokat – így fedjük le a hatos létszámkeretet.

Tehát amikor az intézményünkben folyó kutatási tevékenységről beszélünk, akkor nem tekinthetünk el ettől a számszerű adattól, vagyis a négy (!) állandó alkalmazottól.

Ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni a bukaresti hungarológia szakon folyó oktatás jellegzetességét, a kétszintes képzést: egyrészt biztosítanunk kell a román anyanyelvű diákok képzését, hogy művelődési értékeinket továbbítsák a román tudományosság és a nagyközönség számára, irodalmunk fordítói, műveltségünk román népszerűsítői, nyelvünk és kultúránk kutatói lehessenek, másrészt a magyar anyanyelvű diákokat is fel kell készítenünk a magyar nyelv- és irodalomtanári pályára és arra, hogy a magyarságtudományban jártas szakemberekké, kutatókká váljanak. Mindezt csökkentett, minimális heti óraszámban.

Ahhoz, hogy a nem túl kedvező egyetemi körülményeken javítani tudjunk, 2005-ben létrehoztuk a Romániai Hungarológiai Társaságot (rövidítve: RHT), amelyet a tanszék „korabeli” állandó tagjai, valamint az időközben a Sapientia Csíkszeredai Humántudományok Karára átigazolt kollégákkal, volt tanszéki alkalmazottakkal együtt alapítottunk. A Romániai Hungarológiai Társaság a bukaresti Hungarológiai Tanszék háttérintézménye, az MTA által is elismert tudományos műhely. Célja, hogy az egyetem intézményi keretét kiegészítve elősegítse a tanszék sikeres működését, támogatást nyújtson a magyar nyelv és kultúra tudományos szintű műveléséhez és eredményes közvetítéséhez. Főbb tevékenységei közé tartozik a tudományos kutatás, a magyar kultúra megismertetése, népszerűsítése oktatói és publikációs jelleggel, a magyar nyelv oktatása idegen nyelvként, szakmai rendezvények, konferenciák szervezése, szakkiadványok megjelentetése.

I. KÉP: 2009. november 27–28., Bukarest, Kultúrák határán nemzetközi konferencia, csoportkép

2–3. KÉP:
2014. december 16–17.,
Bukarest,
Átmenetdiskurzusok
nemzetközi konferencia

Programjaink között régióközi, határokon átvélő célok is szerepelnek, interdiszciplináris témaközelítéseink révén a régiók közötti szakmai párbeszéd is kellő hangsúlyt kap.

Az RHT-nak köszönhetően számos, oktatási, tudományos, könyvkiadásra és eszközfejlesztésre irányuló pályázatot adtunk be magyarországi és romániai alapítványokhoz, intézményekhez, 2006 és 2009 között több pályázatot meg is nyertünk, azóta jócskán megcsappant a nyertes pályázataink száma. Ezekből a pályázati pénzekből sikerült az oktatás, kutatás és a konferenciaszervezés-lebonyolításhoz szükséges eszközparkot létrehozunk, számítógépeket, fénymásolót, nyomtatót, projektort stb. beszerez-nünk, az egyetemről ugyanis semmit nem kaptunk azóta sem. Az eszközök karbantartására, a festékek pótlására is szoktunk pályázni, sikertelen pályázat esetén mi magunk dobjuk össze az ehhez szükséges pénzfedezetet.

Ugyanakkor – szintén a nyertes pályázatoknak köszönhetően – több nemzetközi tudományos konferenciát szerveztünk az elmúlt években, mindannyiszor nyomtatott kötetben is kiadtuk a konferenciák anyagait, amely kötetek nagy részéről recenziók, kritikák is születtek, a kötetekben levő tanulmányok tudományos idézettsége is jelentős. A körülbelül kétévenként sorra kerülő tudományos ülésszakok közül két nagyobb méretű konferenciát emelek ki, mindkettőt támogatta a Magyar Tudományos Akadémia is, a 2009-ben *Kultúrák határán* címmel megtartott konferencián 7 ország 14 egyeteméről, tudományos intézményéből 41 egyetemi oktató, kutató tartott előadást, a tanszék történetében eddig legkiemelkedőbb rendezvény egyúttal arra is lehetőséget nyújtott, hogy méltón megünnepelhessük a tanszék alapításának 40. évfordulóját.

A legutóbbi nagyobb létszámú nemzetközi konferenciát pedig 2014 decemberében szerveztük *Átmenetdiskurzusok* címmel, ezúttal 5 ország 10 intézménye, 21 egyetemi oktató képviseltette magát tudományos előadással, a konferenciakötet is megjelent 2015-ben. Ugyanakkor az RHT társszervező volt a csíkszeredai 2015. májusi Homo Viator konferencián is.

A konferenciák szervezését – az amúgy egyre csökkenő pályázati pénzek mellett – önerőből látjuk el, s ez konkrét erőfeszítést is jelent, ugyanis semmilyen logisztikai háttérrel nem rendelkezünk, a tanszéknek pl. nincs titkár alkalmazottja (hogy a többi hiányosságot ne említsük). Ami a konferenciakötetek kiadását illeti, ki kell emelni a könyvkiadási tevékenységünket: nem sokkal az RHT megalakulása után, 2008-ban létrehoztuk a tanszék kiadóját is RHT Kiadó névvel, kifejezetten a célból, hogy a tanszéken folyó kutatások eredményeit, a konferenciák anyagait és egyetemi jegyzeteket megjelen-tessünk. Első kiadványunkkal, egy tanulmánykötettel Molnár Szabolcsot

köszöntöttük 65 éves születésnapján, amelyet egy *Humor, irónia, paródia a kelet-közép-európai irodalmakban* című nemzetközi konferencia keretén belül adtunk át neki 2008-ban. Nem sokkal később megjelent egy 2006-os konferenciánk anyaga *Narratívák párbeszéde* címmel, majd a Humoros konferencia anyaga is napvilágot látott, egy évre rá a *Kultúrák határán* anyaga két kötetben, az *Átmenetdiskurzusok* 2015 végén, közben pedig egyetemi jegyzetek, oktatási segédanyagok, tanulmánykötetek, összesen 14 kötet látott napvilágot.

Ami a korábbi tanszéki kutatásokat illeti: a kétezres évek előtt az emberi erőforrások megosztottsága miatt nem beszélhattünk közös tanszéki projektekről, a kétpólusú tanszéki élet ezt nem tette lehetővé, a két vezető professzor a maga kutatási területén végzett önálló munkát.

2002-ben volt egy közös, az MTA által is támogatott tudományos projekt, amely a Kárpátokon túli magyarság történelmi, kulturális, intézményi múltját vizsgálta, Molnár Szabolcs professzor vezetésével, Demény Lajos akadémikus professzor aktív közreműködésével a tanszék oktatói meghatározó számban vettek részt e projektben, amely főként a bukaresti magyarság, illetve magyar intézmények múltját kutatta. A kutatás nyomán keletkezett kéziratok nyomtatásban is megjelentek, s egynémely tanulmány, később kiegészített, a bukaresti magyar értelmiségiekkel való beszélgetéseket tartalmazó interjúkötet (*Sikertörténet kudarcokkal*) félszáz tudományos idézettséggel rendelkezik, és a bukaresti magyarsággal, illetve a totalitarizmus korabeli cenzúrával foglalkozó szakemberek számára megkerülhetetlen forrásműnek számít.

Több egyéni tanszéki kutatási tervet említhetünk meg, a teljesség igénye nélkül:

Zsigmond Győző professzor, a néprajz, névtan, nyelv művelés kutatójaként 1993-tól napjainkig tartó, *Etnomikológia a Kárpát-medencében* c. projektje keretén belül a magyar népi gombászat kutatását végzi, 1998 és 2007 között 6 nemzetközi tudományos néprajzi konferenciát szervezett Bukarestben, együttműködve a bukaresti Magyar Kulturális Központtal. Ezenkívül a történeti szájhagyomány (főképp politikai viccek, népi elbeszélések) terén végzett kutatásait folytatja, valamint az erdélyi magyar személy- és helynévkutatást és játékkutatást. A magyar néphit és természetismeret égitestekkel kapcsolatos kutatásai összegző eredményeket értek el. Zsigmond Győző jelzett projektjeit az MTA is támogatta, a kutatások eredményei rangos külföldi folyóiratokban is közlést nyertek, nemzetközi idézettséggel is rendelkeznek.

Pupp Réka adjunktus a tanszékünkön folyó nyelvészeti oktatás felelőse,

nyelvészeti tárgyakat tanítva a kutatásai jó része is ezekre vonatkozik, a morfológia és szintaxis román anyanyelvűeknek való tanítása közben felmerülő kérdéseket, a fordíthatóságra vonatkozó problémákat firtatja. Legtöbb publikációja a szövegten körébe sorolható.

Szilágyi Szilárd adjunktus régi magyar irodalmat, művelődéstörténetet oktat, a fontosabb kutatási területei is e témaköröket érintik. Tervei között szerepel az oszmán-török kultúrának a régi magyar irodalomra és irodalmi nyelvre való hatásának kimutatása, Kúnos Ignác élete és munkássága, hatása a török nyelvújításra, vizsgálja a türk népek hősi eposzainak elemeit a magyar népmesékben, népmondákban.

E cikk írója, Bányaí Éva professzor 20–21. századi magyar irodalommal, főként kortárs magyar prózával foglalkozik, azonbelül is a kortárs magyar irodalomban megjelenő geokulturális/interkulturális aspektusokkal, valamint kortárs átmenet-narratívákkal (ez utóbbi kutatási terv, mint ahogyan több korábbi is, az MTA-pályázat támogatását is élvezi). A kultúrákötésre irányuló figyelmet kétségkívül nagyban befolyásolja a bukaresti jelenlét, az a különleges közeg, amely érzékenyebbé tesz a másság/idegenség, a peremlét, a köztesség és a margináliák vizsgálatára. Ez annál inkább is lényeges, ugyanis – hogy visszatérjünk az intézményes keretek közé – a tanszék posztmodern kori leépítése, elsorvasztása az ún. bolognai folyamatnak is köszönhető, a tanszékeknek – mint intézményes formáknak – megszüntetése az intézetesítés keretében folyt, ezért a jelenleg működő intézetekben csoportok, szakok vannak, de továbbra se szoktunk le a tanszék megnevezésről. A nagy átalakulások közepette a többi, szintén marginalizált tanszéki csoporttal, a héber és a roma szakkal alakítottunk egy közös intézetet: Hungarológia, Judaisztika és Roma Intézet a nevünk, egyébként kiváló szakmai és emberi kapcsolatokat ápolunk az intézetbeli judaista és roma szakos kollégákkal. E történelmi helyzetet kihasználva meg is alapítottunk egy közös kutatócsoportot, amely a különböző nyelveken és különböző kultúrákban megjelenő másság-/idegenségképet vizsgálja – *Imaginea Celuilalt / A Másik képe* címmel: magyar, román, héber és roma szövegekben és vizuális alkotásokban vizsgáljuk a kulturális átjárásokat, ön- és másságképeket.

Két másik közös tanszéki projektünk is hosszú távú, és mindkettő a fordításhoz, a magyar–román kulturális, irodalmi, nyelvészeti kapcsolatokhoz sorolható:

1. *A Fordítás terei* címet viseli, a szövegek fordíthatósága, a kulturális és textuális átjárások megragadása a cél, elméleti és gyakorlati, interdiszciplináris megközelítések révén. Szintén idetartozik egy nagyon konkrét cél: Dumitru Elena volt hallgatónk, aki jelenleg a római Sapienza Egyetem

munkatársa, de nálunk doktorált magyarul Balassi költészetéből, elsőként fordított románra több fontos Balassi verset, e kétnyelvű, Balassi Célia-ciklusának magyar–román nyelvű verskötetének kiadását tervezzük megjelentetni, amely hiánypótló könyv lesz.

2. *A magyar irodalom története románul, románoknak* c. projekt keretében, lényegében egy szélesebb olvasóközönségnek, de az egyetemi hallgatóknak is alapkönyvként szolgáló többkötetes irodalomtörténet megírása a cél, amelyet a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen oktató kollégákkal közösen szeretnénk létrehozni, s amely szintén hiánypótló kiadvány lesz.

Egy másik csoportos kutatási projekt is a bukaresti magyar szellemi és kulturális örökséghez köthető, egy korábbi tervnek a folytatása: *A magyar kulturális/irodalmi élet Bukarestben* c. projekt keretén belül vizsgáljuk a romániai magyar irodalmi hálózatot, az értelmiségi kapcsolatrendszert a Majtényi Erikhez és Szász Jánoshoz írt levelek tükrében, amely hagyaték feldolgozása több éve elkezdődött, megtörtént az anyag digitalizálása, de az érdemi feldolgozás ezután következik.

4. KÉP: Tanszéki tanulmányi kirándulás a Székelyföldön